

Rok Smrdelj

Klarisa Jovanović: *Kimono, na otip.*

Maribor: Založba Pivec, 2013.

Pesnica, prevajalka in glasbenica Klarisa Jovanović v svoji drugi pesniški zbirki, natančneje v zbirki haikujev *Kimono, na otip* upesnjuje nekatere arhetipske zgodbe, civilizacijske mite, literarne junake, zgodovinske osebe in druge prvine, ki gradijo duhovne temelje zahodne in slovenske kulture ter so najbolj izraziti elementi našega kolektivnega spomina. Bralec se bo srečal s starimi znanci in znankami, ki domujejo v grški, slovanski, arabski in krščanski mitologiji ter v slovenski literaturi, torej v tistih izsekih zgodovine, ki jih, če ne od drugod, zagotovo vsi poznamo iz šolskih klopi. Naj le dodam, da bi avtorica lahko dala možnost še kakšni nekonvencionalni štoriji ali ne vedno v šolskem učnem načrtu prisotnemu junaku, kajti tako bi zajela in reflektirala tudi tiste manj znane vzorce, ki ne plavajo na površju. Haikuji so v pesniški zbirki prostorsko ločeni, a vsebinsko povezani; najpogosteje po dva ali trije tvorijo posamezno zgodbo, mit. Takšna notranja zgradba je dobra, ker ob branju dobimo občutek, da so vse zgodbe iz naše kulturne zakladnice ena sama velika pripoved, gigantski preplet svetov, ki je neločljivo povezan z našim preteklim in sedanjim bivanjem.

Avtoričin pesniški poskus je bil tvegan in zahteven; ne zato, ker se je z neevropsko pesniško matrico odločila spregovoriti o najbolj vidnih evropskih likih, ampak zato, ker je v enem haikuju ubesedila mit, ki je doživel ničkoliko literarnih predelav in še več teoretskih tolmačenj, torej zato, ker se je lotila obravnave najbolj kompleksnih zgodb, ki jih je bil doslej zmožen oblikovati um, v – treh vrsticah. Interpretativno večdimenzionalno problematiko spretno zgošča v haikujih, povzame bistvo. Na izrazni ravni, na ravni ekonomije besed je avtorica dokazala dovršenost, kar je najvidnejša kvaliteta knjige. A vsakokratne problematike žal ne reinterpretira, ne ponudi novih, svojih tolmačenj,

ampak že znane, obče utrjena videnja zgodb o Ariadnini rdeči niti, Dedalu in Ikarju, Haronu, Orfeju, Ivani Orleanski, Kasandri, Rošlinu in Verjanku, ribi faroniki ... Pesniška zbirka je zato dvorezen meč: vseh mi je spretnost povzemanja, a žal med branjem nisem izvedel skoraj nič novega, nič takega, kar bi me presenetilo, vrglo iz tira, izzvalo k tehtnejšemu razmisleku, mi razširilo mentalno obzorje ali znano problematiko osvetlilo iz drugega zornega kota. V mislih imam na primer haikuja *Šeherezada* in *Srebrenica*. Prvi se dotakne znamenite zbirke zgodb *Tisoč in ena noč*, ki jih v okvirni zgodbi *Šeherezada* pripoveduje mizoginemu sultanu Šahrijarju ter si z besedo rešuje – in naposled reši – življenje. “tisoč in enkrat / na rezilu meča, na / britvi jezika” (vsi haikuji se začenjajo z malo začetnico in nimajo ločila na koncu). Sporočilo je jasno: jezik je premagal meč, zato je v besedi moč. Nič novega. Drugi, imenovan po mestu, v katerem se je zgodil največji pokol na evropskih tleh po padcu železne zavese, nas spomni na leto 1995, na genocid, ob katerem je (mednarodna) javnost ostala brez besed. “gomila brez dna, / in vendar tesna vsem tem / votlim ramenom” Verzi hkrati zarišejo univerzalnost zla in partikularnost morije, povzamejo grozodejstvo, ki je značilno za kateri koli množični umor. Tudi za slovenske povojne poboje. In spet: kaj je na tej pesmi posebno, kaj je tisto, česar še ne bi vedeli? Že površen sprehod po glavnih postajah svetovne zgodovine zadostuje, da ugotovimo, da je votlih ramen preveč.

Kaj pa haikuji iz drugih vsebinskih sklopov? Iz *Svetega pisma* se seznanimo s starozaveznima likoma, prvima človekoma na Zemlji, ki ju je Bog ustvaril šesti dan. V haikuju *Adam* beremo o Evinem usodnem dejanju. “krotko jabolko / na njeni tihi dlani. / in pride kača” Avtorica odlično zakoliči trenutek, hip, preden kača nagovori Evo in jo prepriča, da bi se jima tisti dan, ko bi jedla z drevesa spoznanja, “odprle oči in bi postala kakor Bog, poznala bi dobro in hudo,” pravi kača v *Svetem pismu*. Iz haikuja ni razvidno, zakaj je njegov naslov *Adam* in ne *Eva*, saj je naslovni lik v tem trenutku odsoten; “heretično” dejanje ga zadeva šele tedaj, ko tudi sam ugrizne v ponujeni sadež. Kaj pa Eva? “zemlja in voda / in list in sad in zibka / v senci jablane” Imamo motiv poljedelstva, sadjarstva in materinstva. Njihova skupna lastnost je (naporno, rutinsko) delo. Epilog, ki sledi? Da, to je epilog, ki sledi ugrizu jabolka ter je večna konstanta preteklih, sedanjih in prihodnjih družb, konstanta, ki je jasno upovedana v haikuju *Dva*, v besednem sotočju, ki združi obe omenjeni trivrstičnici: “jermene s hrbita. / marljivo opravljata / tlako. še v snu. še” Haiku ustrezno dopolni in poveže

svoja vsebinska predhodnika, za katera bi bilo bolje, da bi bila njuna naslova zamenjana, kajti zemlja je prekleta zaradi Adama, zato bo s trdom “jedel od nje vse dni svojega življenja”, medtem ko prvi haiku, kot že rečeno, govori samo o Evi.

Največ likov je iz grške mitološke dediščine. Svoj haiku sta dobila tako Homer kot Odisej. Prvemu, začetniku grške književnosti in domnevnemu avtorju *Iliade* in *Odiseje*, so posvečeni naslednji verzji: “trušč in spokojnost / v besedah helenov. in / strah v njih besedah” In res, ob branju Homerjevih verzov slišimo ženketanje orožja, hrup, a tudi spokojnost, mirnost, k čemur pripomoreta mojstrska raba grškega heksametra in mnogih pesniških sredstev. Dobra plat haikuja je njegova dvoumnost, ki vzpostavlja možnost dvojnega razumevanja. Ne moremo odgovoriti, na koga se nanaša strah. Je strah Grkov ali tistih, ki so jim njihove besede namenjene? Vsekakor ne Odiseja. “širjave, vozli. / stegna hlepijo, jadro / poka. čas žeje” Čeprav je pogumen, se mora na svojem dolgem vračanju na rodno Itako soočiti z razkorakom med širjavo, potjo, ki ji ni videti konca, in (po)želenjem, ki je prisotno tukaj in zdaj. “Časa žeje” ne pogasi niti čarovnica Kirka. “zvarke in maže. / vse zaman: žeja po njem, / razbeljena peč” Odisej je s svojimi tovariši ostal pri Kirki leto dni in z njo imel celo nekaj otrok. Kljub temu jo zapusti, saj ga ljubezenska sila vleče k Penelopi. Poraja pa se vprašanje, kako bo na njuno razmerje vplivala njegova telesna nezvestoba in kup potomcev, ki jih med potjo pusti za seboj, medtem ko Penelopa odvrča snubce in vsako noč spara mrtvaški prt, ki ga je stkala čez dan. Preden je Odisej odšel od doma, bi mu soproga lahko v slovo izrekla besede, ki jih je Alenčica namenila kralju Matjažu, ki je moral takoj po poročni noči v boj s Turki: “ko se iz turških / bitk povrneš, ne bom več / jaz, ne boš več ti” Četudi ne poznamo nadaljnje Odisejeve in Matjaževe zakonske poti, je upravičen sklep, na katerega aludira zadnji haiku: nikoli ne bo moglo biti tako, kot je bilo pred odhodom obeh moških likov, kajti Odisej je imel precej ljubice, Alenka pa je bila za kratek čas sultanova žena. To sta dogodka, ki – rečeno z Aristotelom – po zakonih verjetnosti in nujnosti predrugačita lika in njuno razmerje z ljubljeno osebo, ki ji v času odsotnosti nista bila zvesta. O tej dilemi obe poznani zgodbi molčita, medtem ko si haiku *Alenčica*, *Matjažu* upa poseči v vsebino in odpre nov aspekt – kot vidimo, uporaben tudi v Odisejevem primeru –, zaradi česar ima veliko težo.

Oglejmo si naslovni haiku *Kimono*. “na otip se zdiš / tiha dekliška koža, / gluha od modric” *Kimono*, japonska narodna noša, nam je

med drugim poznana kot oblačilo borilnih veščin, zato ni naključje, da ta haiku implicira nasilje. Oblačilo je metafora za dekliško kožo, ki zaradi večkratnega nasilja ne čuti več dotika, božanja ali katerega koli nežnega medtelesnega stika. Kimono ni takšen, namreč, takšen se samo zdi, ko ga subjekt tipa, zato se postavi vprašanje, kakšen je v resnici, saj otip oblačila ponuja ugibanje; morda bi nošenje ponudilo trdnejši odgovor. Tega nam pesem ne pove. Opozori pa nas na prastari donkihotski razkorak med tem, kar se zdi, da je, in tem, kar je v resnici, ter na njegovo nepremostljivost, na nezmožnost razločevanja med prvo in drugo kategorijo, ki ostaja nedojemljiva.

Vse to prejkone že vemo. Pesniška zbirka je dober kompendij, z njenim branjem osvežimo znanje kanonske kulturne dediščine in za ta namen je japonska trivrstičnica ustrezna matrica. Za haikuje je značilno, da jih zelo hitro preberemo. Posledično se zlahka usidrajo v našo zavest in nas spremljajo tudi po tem, ko smo pesniško zbirko že davno odložili, zato se zdi, da kolektivna zavest z njihovo pomočjo učinkovito prodira v individualno.